

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ДОМІНАНТИ ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ЛИПИ

Наталія Мафтин

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: natalimaftyn@gmail.com

Мета. У статті проаналізовано творчість Юрія Липи крізь призму біографічного синергену, зокрема чільної домінанти його життєтворення й текстотворення – служіння Україні, визначено основні ідейно-художні особливості його творчості.

Методи та методика дослідження. Дослідницька стратегія передбачала використання історико-біографічного, інтерпретативного методів, елементів структурального аналізу.

Результати дослідження. Синтетичне дослідження творчості Юрія Липи засвідчує: дейно-художні домінанти творчості Юрія Липи виразно детерміновані його світоглядними переконаннями, виявленими як у текстотворенні, так і в життєтворенні. Закоріненість світоглядно-естетичних позицій Ю. Липи – поета, прозаїка, публіциста, перекладача, драматурга у «відчутті середньовічності» (С. Маланюк), зорієнтованість на цінності європейського лицарства з його чільними домінантами честі, мужності, вірності у служінні, відданості Вищому ідеалові, Богові – ці моральні імперативи суворої доби зазвучали уже в його перших поезіях, ними пронизані як ранні збірки «Світлість» і «Суворість», так і твори пізнішого періоду. Крізь усю творчість митця проходить поетично втілений принцип середньовічної духовної аристократії: «Богові моя душа, отчизні – життя, а честь – вже моя». У прозових творах митця (збірка новел «Нотатник», роман «Козаки в московії») образ середньовічного лицаря набуває виразних рис українського лицарства – борців за державність рідної землі. Якщо поезія і драматургія Юрія Липи темами, мотивами, образами переважно корениться в Середньовіччі, в готиці, то історичний роман «Козаки в московії», стилізований під давню книжну українську мову, виявив генетичну спорідненість Липиною стилю із добою бароко. Такі стильові риси привносили в його творчість історичний дух героїчного минулого, єднали українську літературу з європейською культурною традицією. Погляди Ю. Липи на минуле й «будучину» українського народу вирізнялися оптимізмом і вірою в могутній духовний потенціал, притаманний ментальності українців, та цілісність нації.

Отже, цілісний аналіз творчості Ю. Липи крізь призму біографічного синергену, його світоглядних засад засвідчив, що світоглядні домінанти письменника, заманіфестовані в його публіцистичних працях («Призначення України», «Бій за нашу українську літературу»), виявлені в його життєдіяльності під знаком високої мети, детермінують ідейно-художні особливості його творчості. Віра в майбутнє України, піднесення до рівня Ідеалу борців за державність, розуміння генетичної єдності української культури із європейською, «поетика учасника» – ці чільні первні безпосередньо визначають змістові й поетикальні риси його творчості.

Практичне значення статті полягає в тому, що результати студії можуть бути використані в матеріалах до написання історії української літератури 20-30-х років ХХ століття, у подальших студіях життя і творчості Юрія Липи.

Ключові слова. Біографічний синерген, ідейно-художні домінанти, стиль, історіософські ідеї, культурологічна система, психотип, необароко, готика, «випробування характерів», лексико-стилістичний спектр.

Постановка проблеми. 19 серпня 2024 року виповнилося 80 років із дня мученицької смерті Юрія Липи – учасника боротьби за незалежність України, митця, чия творчість була натхненна ідеєю високого Чину. Життєвий подвиг по-звірячому замордованого енкаведистами Юрія Липи, як і його творчість, опромінені високою ідеєю служіння Україні, яскрава самобутність стилю й історіософські ідеї, утілені в слові, назавжди залишаться світлим оберегом для українців. Тому актуальність цієї статті детермінована першочергово необхідністю в аналогічних історичних обставинах (маємо на увазі сучасні злочини московії проти України) звернутися до його героїчної постаті, актуалізувати ідеї митця, утілені у творчості.

Аналіз досліджень. Звісно, творчість Ю. Липи не можна вважати обійденою увагою дослідників. Його творчій постаті присвячено чимало праць – від написаних сучасниками митця – Я. Гординським [1], Є. Маланюком [7] – до наших днів: Т. Мейзерської [4], І. Руснак [8], І. Хижняк [9], Р. Хорковського [10], С. Хороба [11], Л. Череватенка [12], розділи у монографіях Н. Мафтин [5; 6].

Мета статті, завдання. У пропонованій статті цілісно розглянемо творчість Ю. Липи крізь призму біографічного синергену, світоглядних засад письменника. Зокрема проаналізуємо ідейно-художні домінанти його поетичних збірок, новелістики, роману «Козаки в Московії».

Виклад основного матеріалу.

Юрія Липу уже в ранньому віці захопив вир боротьби: вихований у національно свідомій родині юнак у 17 років був заступником командира

Одеської Січі, козаком куреня Морської піхоти. Його шляхи змагань за визволення України пролягли від Одеси до Кам'янця-Подільського, в Галичину, відтак – на еміграцію, в м. Тарнов. Улітку 1943 р. письменник активно долучився до українського руху Опору на Львівщині. 19 серпня 1944 року загинув смертю мученика, закатований москальськими загарбниками.

Уся творчість художника слова, його біографічний синерген становлять цілісну єдність, детерміновану ідеєю віри в державність України й боротьби за її майбутнє.

Як поет Липа дебютував у тарновському альманахові «Сонцесвіт» (1922) циклом віршів «Князь полонений». І вже тут виявився один з основних мотивів його поезії – мотив лицарства. У темі цього циклу «...гніздилася вже ціла система його дальшої тематики. З неї ж виростала і його поетична ідеологія, що завершилася у “Суворості”» [7, с. 280]. Цикл увійшов у цю, другу збірку, де вже вповні викристалізувався неповторний стиль Липи-поета. Майстерне володіння ритмікою поєдналося в «Князі полоненому» із особливим лексичним спектром, що яскраво передавав дух епохи. Перша ж збірка «Світлість» була більше позначена акварельними-імпресіоністичними художніми образами, хоча й тут виявилось авторське «незвичайне відчуття Середньовіччя» (Є. Маланюк). Етос європейського лицарства з його чільними домінантами честі, мужності, вірності у служінні, відданості Вищому ідеалові, Богові – ці моральні імперативи суворої доби зазвучали високими регістрами у збірці «Суворість». Значною мірою таке «відчуття середньовічності» було зумовлене й захопленням ідеями німецького культуролога Освальда Шпенглера, його трактуванням «готичної людини».

Це захоплення властиве в тій добі не лише Ю. Липі – вплив ідей Шпенглера позначився на культурологічній системі, запропонованій Д. Донцовим та активно впроваджуваній у творчості «вісниківців». Чільними рисами її є окциденталізм (культування середньовічної шляхетності, аскетизму, вольового скерування до мети); традиціоналізм (апелювання до героїчного українського минулого з ідеалами княжої доби й козаччини); романтизм; волюнтаризм (активне ставлення до життєвих випробувань, вольові зусилля особистості). Високий стиль «Суворості» якраз і увібрав ці риси. Герой Липиної поезії – лицар, («Лицар вічної Житні», як у вірші «Суворість»), із серцем, що має повстати «над буднями своїми». Його мета – служіння Тому, «хто держить дві чаші повні Всесвіту всього», і надихає його віра в те, що «по безсонних ночах ранки // Вогні засвітять далинам». На знамені лицаря – василиск, і «невільнича гадь біжить од царськості його» («Василиск»). Однак цей лицар – не пілігрим без коріння, його життя посвячується Україні: «О, Україно, будь, як Божий світ» («Батькові»). Ця посвята – як ритм биття серця –

лунає в поезії «Святий Юрій»: *«Націє народжена з огня, // Націє велика, молись – // Яснозбройний Юрій, як колись, // Осідлав могутнього коня»*. Мотив змєборства тут підтекстово трансформується в ідею боротьби з поневолювачами України – червоним гаддям. Образ Святого Юрія зринає знову в поезіях «Зайди», «Чернь». Поет оспівує *«непереможности порив»* («Сімнадцятий»), возвеличує подвиг лицарів, вірних Україні навіть в останніх боях: *«босі полки, // що боронять останні межі, // що моляться тільки їй»* («Відступ»). І останньою присягою звучать рядки: *«Державо, ти була як огненная злива!»*. Та ворог не в змозі здолати віру в майбутнє, бо Вірні знають: *«Ми билися не надаремно»* – *«Світиться знаком Тризуба уся ця земля»*. Незламна віра в будучність України звучить у вірші «Пануй», що ритмікою і стилем нагадує гімн: *«Пануй, пануй, пануй над вільною землею, // Велика Націє із берлом і мечем!»*. Ідеєю вірності Україні насажені вірші «Перші осадчі», «Суд Сірка».

Збірка «Вірую» (1938) умістила окремі поезії з двох попередніх, загальна тональність збірки звучить високим кредо митця й патріота, Лицаря, що посвятився служити силі Світла – Творцеві. Центральним мотивом є поетично втілений принцип середньовічної духовної аристократії: *«Богові моя душа, отчизні – життя, а честь – вже моя»*.

Автор знаходить міцну точку опертя у вірі, що рятує його від безодні відчаю, дає впевненість у майбутньому України. Тому лейтмотивом усієї збірки стає прославлення Господа, майже екстатична молитва – *«пробудь в мені», «не проминай – зостань в душі мойй»* (триптих «І прийде час»), *«повстань не в сяєві корони, // не в сріблі й золоті – в серцях»* («В покорі просять покоління»). Славу Господові возносить поет у віршах «Хорал Бетховена», «Гімн Дмитра Бортнянського»: *«Будь славен, Боже України», «тобі в серцях віттар ми ставим»*. Ідучи в річищі європейської літературної традиції, автор уводить у художній простір збірки й образ Диявола (триптих «Диявол», балада «Біси і ловець»). Стилістика цих творів нагадує свідчення біблійного схимника. У триптихові постає готична картина спотвореного спокусою світу, що забув про Бога.

Тональністю акаліптичного видіння пройнята поезія «Виноградник»: ліричний герой *«побачив видиво»* – жахливе плондрування виноградника *«безжалісними їздцями»*. Алгоричні образи виноградної лози, *«препишних кетягів»* і самого виноградника – то образ України, а ті, хто *«топтали жнива // Свойого краю й крови», – «були свої»*, отруєні блекотою московської брехні. Та на запитання, сповнене болю (*«Чи ж тут не буде // Господаря ніколи, тільки пиха слуг?»*), лунає відповідь, що рятує від зневіри, дає надію на майбутнє: *«Це тільки мить і проба. Господар є. То – Бог. І він лозу відновить»*.

Цікавими поетичними знахідками Ю. Липи постають вірші, присвячені українським містам, із якими була пов'язана його доля. Із лю-

бов'ю оспівує він Полтаву, – «чашу ніжності»; Одесу, місто його юності й звитяги, перлину українського чорноморського півдня, над якою вічно залишиться «погляд верховців, // Що із Гетьманщини, із крові, пімсти й горя // Принесли гіркости завзятої порив». Мужнім лицарем постає Кам'янець і промениться теплом Ялта – «заквітчана у білий цвіт магнолій».

Розмірковуючи над «складниками Липиноного стилю, що дозволяв йому так автентично передавати дух історизму і середньовіччя», Є. Маланюк підкреслював «словництво» – лексико-стилістичний спектр. Вдалим використання архаїзмів, лексики із литовської і козацької діб, «Липа радикально випалював з нашої мови етнографічно-народницьку строкатість і приблизність та традиційно романтичну “мальовничість”». Натомість він повертав «з нашої героїчно-державницької давнини» благородну ясність виразу, аскетичну доцільність слова, динамічну ощадність речення [7, с. 282]. Така генетична спорідненість Липиноного стилю із добою княжою та добою бароко привносила в його поезію історичний дух героїчного минулого, єднала українську літературу з європейською культурною традицією. Державницький пафос поезії Ю. Липи, її готичне відлуння, майже «графічна» образність, апологія «світлості», що творить алюзії на «Євангеліє від Івана», «різьбленість» тропів, оживлення лексичного спадку часів української героїки – правдиві ознаки «поезії високого напруження» (Є. Маланюк).

«Сміливість жити», що опромінила долю самого Юрія Липи, його поезію, стала домінантою характеротворення персонажів «Нотатника» – тритомної збірки новел (1936–1937), відзначеної нагородою Товариства Письменників і Журналістів ім. Івана Франка. Недаремно С. Гординський назвав цю збірку «одним з найкращих творів останніх літ». У «Нотатнику» Ю. Липа звернувся до теми національно-визвольних змагань, розповів про події, очевидцем й учасником яких був сам. Справжньою знахідкою для реалізації творчого задуму письменника – розказати про героїчні й водночас сповнені трагізму сторінки національної історії – став жанр «новели випробувань». Саме завдяки такому жанровому втіленню теми, наскрізної для всієї збірки, Ю. Липі вдалось лаконічними і яскравими штрихами змалювати на сторінках «Нотатника» галерею колоритних персонажів, овіяних романтикою боротьби, мужніх лицарів національної революції.

У цій галереї представлені репрезентанти «української стихії», «свідомості землі» (С. Гординський), – представники української раси. Це «трагічний син української революційної дійсності» селянський отаман Рубан і «його антитеза» – генерал Сербецький, здібний штабовик, який розуміє, що передумова перемоги – «стягнути все в свої руки, все в Україні, хоч би й найвпливовіші, наймальовничіші натури», «обтесати й

приспосувати» своїх Рубанів» [1, с. 163]; це народний «самородок» коваль Супрун, талановитий і жадібний до знань, позначений расовістю й у своїй зовнішності, і в характері, водночас – по-дитячому вразливий та емоційний; це «чародій» Махно, який викрутиться з будь-якої халепи, «метеор» українських степів; командир українського війська – сотник Гринів. Саме цей образ, що логічно завершує галерею «революційних портретів», втілює кращі риси свідомого українця, який у своїх вчинках керується не сліпою стихійною силою інстинктів, а силою переконань.

Прикметно, що персональний світ «Нотатника» перегукується з образами персонажів Ю. Яновського – Рубаном, Шахаєм, Половцями, хоча вони й розведені по різні боки барикад. Можна говорити про близьку для творів обох авторів настроєву домінанту – шал революційної боротьби, що на рівні тексту виливається і в легендарно-героїчному стилі, і в монументальності образів-персонажів.

В основі композиції новел Липи – фрагментарність, мозаїчність, що створює ефект своєрідних спалахів, сплесків подієвості та є типовою ознакою орнаментальної прози (Ю. Яновського, Г. Косинки, М. Івченка). Їхньою прикметою є лейтмотивність, що з'єднує окремі фрагменти в цітку композицію. Адже основне в такій новелі – не винятковий випадок, а неповторність хвилин людського буття, їх яскравість, загальна тональність боротьби, її шалу. В основі ж конфлікту прози «Нотатника» – конфлікт характерів, що переростає в протистояння української ментальності й ментальності чужинців, загарбників. І це протистояння стає дедалі непримиреннішим.

Новела «Рубан» скомпонована як цикл окремих фрагментів, об'єднаних центральною постаттю селянського отамана. Монументальність цього образу твориться автором на перехресті подієвого, фабульного пласту сюжету й емоційно-оцінного рівня композиції. Одним із чільних прийомів тут слугує лейтмотив, зокрема наскрізним є лейтмотивний образ сили землі: він струмує й мерехтить у кожному фрагменті, починаючи зі вступного, експозиційного опису битви між повстанцями й комсомольцями. Рвійний подих епохи, селянської волі, що змагається за своє право, передано на рівні ритмізації фрази й колористичного нюансування.

У різьбленні образу Рубана автор свідомо задіює властиві й поетиці фольклорних творів прийоми, зокрема прийом трикратності.

Психологічне нюансування характеру Рубана незначне, однак компенсується влучними, власне новелістичними портретними мазками, як от лейтмотивна портретна деталь – погляд Рубана, що характеризується несподівано містким порівнянням («накидуючи владним зором як петлю на вибраних»).

У новелі «випробування характерів», якою і є «Рубан», має бути й

антагоніст, силою духу відповідний головному героєві: ним не може бути ні Калмичков, ні Бернштейн, ні Фінкельштейн – надто дрібні й позбавлені лицарських рис ці персонажі. Один із фрагментів твору якраз присвячений моделюванню такого антагоніста. Сміливий і одчайдушний Упорніков (прізвища персонажів є певними індексами характерів) веде полювання на Рубана. Здавалося б, Рубан мусить і загинути згідно з тими сюжетними кліше, за якими гинуть «герої» – у шалі боротьби або від підступної кулі. І саме Упорніков, увійшовши в довіру повстанців своєю влучною стрільбою з кулемета по більшовиках, має всі шанси випустити цю кулю.

Фрагмент новели, у якому дія розвивається лише довкола двох персонажів, один з яких (Рубан) навіть не здогадується, що за ним знову полюють, хоча на цей раз – із засідки, будується за законами новелістичної композиції, враховуючи насамперед принцип кумуляції. Нерв новелістичної напруги граничний: Упорніков ось-ось вистрелить у безпечного отамана, який біля нічного багаття в товаристві ординарця рахує трофейні прапори. Однак автор «грається» з хронотопом, що також є для творів новелістичного типу характерним композиційним прийомом: з одного боку, час ущільнюється й біжить (Упорніков, затамувавши подих, обирає позицію, цілиться), з іншого – набуває характерної для оповідання розлогості, застигlosti (Рубан рахує прапори, читає надписи).

Саме кумулятивний принцип побудови сюжету створює в читача інерцію очікування певних подій, щодо якої їх відсутність чи заміна може сприйматися як різкий сюжетний злам. Спрацьовує архетипний підтекст сприйняття Рубана його ворогом: отаман, вкинувши наступне знамено у вогонь, грізно звертається до темної річки: *«Дак хто ж проти нас?»*. Упорніков бачить, як *«Рубан, великий, височенний, встав серед полум'я. Здавалося, головою сягав до неба»* [2, с. 215]. Вражений символічною величчю постаті, він загаявся на долю секунди. Та вистрелити вже не встиг: *«Почув, що м'яка лопать широкої течії обхопила його, обернула на місці разом з піском під ногами і забрала з собою: він зсунувся на глибоке місце»*.

Підносив ноги в чоботях, хотів крикнути, вирватися з виру, видобутись на гору – і не міг. Вода вже несла його.

Вогняні кола і велетенські силуети пропливали в нього в мізку, недокінчені слова вигукнулися самі і розтанули». І хоча загибель Упорнікова спершу видається безглуздою випадковістю, але це смерть від стихії, тому в дискурсі тексту така випадковість трансформується в певну вищу закономірність, що підкреслено останніми рядками фрагмента: *«Він не вплив більше, щоб ще раз глянути, як високо стоїть над Богом освітлена постать, як стоїть вона серед вогню над бистрою і бездонною стихією»* [2, с. 215]. Ключове, лейтмотивне в усій структурі новели сло-

во «стихія», адже Упорніков виявився заслабким, щоб боротися зі стихією, живим втіленням якої якраз виступає в новелі Рубан, навіть більше – він «над стихією», розбурхана стихія селянських устремлінь підвладна його волі й енергії.

На сторінках «Нотатника» Ю. Липи кипить стихія народного повстання, боротьби проти червоної навали, «поетикою учасника» (В. Державин) тут постає суворе свідчення очевидця – самого автора. Однак персональний світ «Нотатника» представлений не лише образами «расових» лицарів духу та ворогів-чужинців. Постає тут і епізодичний образ міщанина-хохла, байдужого до долі України, аби лише не чіпали його. У новелі «Кам'янець столичний» «культурник» Масник скаржитися, що через непоступливість українців він залишився без вигод київського розміреного життя і змушений наражатися на небезпеку. Б'ючись в істеріці, кричить: *«Ненавиджу всіх українців [...] за їх завзяття, за їх ненависть до компромісу, за мовчазну непримиримість. Я хочу жити – їсти, пити, кохати. Я ненавиджу все, що мені перешкоджає в цьому»* [2, с. 312]. З полегшенням зігхає Масник, коли приходить звістка про те, що Кам'янець врятовано. Фінальний епізод сповнений високого трагізму й огиди до «масників» усіх мастей. Вулицями міста їдуть три автоплатформи з трупами: *«Прикриті були широкими ряднами. Тільки було видно темні обводи шапок з білими шнурками юнацької школи, і безпомічні майже дитячі, худі ноги в обмотках, що стирчали з-під накривала та тряслись і здригались при посуванні авт»* [2, с. 314]. Місто врятоване ціною життів тих юнаків, майже дітей зі старшинської школи, які на початку твору своїм бадьорим маршем спонукали поважних урядовців до філософствування про «княжі часи».

Новела «Бляшанки» – про тих воїнів армії УНР, які відмовилися скласти зброю після замирення Польщі з Москвою. Військове з'єднання безіменного «комгрупи», змучене, голодне, обдерте; у людей обморожені ноги, а «крізь фронт большевицький не прорватися». Однак тут, біля мосту через Збруч, вони роблять свій остаточний вибір. Комгрупи звертається до знесилених воїнів, лагідно називаючи їх «дітьми»: *«той міст перейде – більше вашого голосу по цім боці не почують»* [2, с. 319]. І кожен раптом із полегкістю відчуває, що вибір зроблено: смерть у бою за свою землю прийнятніша, ніж «таборове скніння» на чужині. *«А як уб'ють нас, – каже комгруп швидко, то все ж зістанемося тут, у себе, як свідки зістанемося»* [2, с. 324]. І коли там, за мостом, сповнені безнадії війська віддають зброю, по цім боці прокотилося гомове: *«Слава!»*. Із захопленням і тугою проводили поглядом інтерновані з-поза Збруча той героїчний похід, що почав комгрупи зі своїми сотнями у вічність. На рівні стилю автор передає і маршовий ритм, використовуючи повтори (*«А сотня за сотнею іде, іде, іде»*), і героїчність пориву – неоромантич-

ну скерованість до ідеалу («серед блакитних пагорбів»), і глибинну спорідненість зі своєю землею («іде на запах степовий, на гіркокого полину запах»), і ту страшну силу, що протистоїть їм, проти якої йдуть у бій (назустріч верхівцям здіймається «фіолетово-чорне» «сите» гайвороння – «десь далеко трупи об'їдало»). З боями прориваються сотні крізь москальські лещата: кожен бій – то взірець героїзму й кмітливості. За три дні одинадцять боїв витримали повстанці, бо їх «ждуть села» як рятувальників. Зовсім недалеко б'ються з червоними й повстанці отамана Сірка – туди, на допомогу, прориваються сотні. Обморожені, знесилені, йдуть вони вперед, і часто тільки воля й віра комгруппи тримає їх. Ю. Липа постійно акцентує роль сильної особистості: саме комгруппи змінює загальний стан надлому в епізоді, де його військо застало лише вкриті трупами повстанців поле й прив'язане до дерева тіло Сірка зі слідами страшних катувань.

Зацікавлення Ю. Липи історією (серед його ранніх творів було дослідження «Гетьман Іван Мазепа» (1918 р.)), історіософське осмислення минулого України спричинили до написання роману «Козаки в Московії» (1934). Прикметно, що його стиль – необароковий, і вибір автора був цілком умотивованим: у Галичині 1930-х та в діаспорних центрах, де продовжувався процес творення «сакрального простору національних текстів» (Н. Зборовська), необароко стає одним з основних стильових напрямків.

Світоглядні доміанти письменника, заманіфестовані в публіцистичних працях («Призначення України», «Бій за нашу українську літературу»), виразно засвідчують зумовленість усієї образної структури роману історіософськими концепціями автора. На відміну від Д. Донцова та Є. Маланюка, які сповідували кастовий принцип підходу до трактування раси (Д. Донцов у своїх працях протиставляв аристократичну й селянську касту, а Є. Маланюк чільними в етнопсихології українців уважав опозиційні варязькі та еллінські начала), погляди Ю. Липи на минуле й «будучину» українського народу вирізнялися оптимізмом і вірою в могутній духовний потенціал, притаманний ментальності українців, та цілісність нації. Він, спираючись на багатий науковий матеріал досліджень істориків київської школи, зарубіжних учених, археологічні дані, ґрунтовно обстоював думку про повноту нації, забезпечену міцною історичною тріадою етнопсихологічних первнів – трипільського хліборобського, еллінського естетичного та готського мілітарно-адміністративного. І саме ствердженням ідеї цілісності нації, вірою в її майбуття передовсім зумовлена специфіка художнього мислення письменника – адже вся його творчість позначена месійністю, бо вона присвячена «демонтажу внутрішнього малоросійства і формуванню української структури духа» (В. Мороз).

Основою композиції роману є контрастне зіставлення двох етнопсихотипів – українця й «московита», двох культур – високої духовності українського бароко й варварського світу московитського бестіарію, і саме цю опозиційність покликано увиразнити й сюжетні лінії, і персональний світ, і символіка твору.

Одним з основних композиційних принципів цього твору є антитечність, адже тут різьбитися виразна опозиція двох національних психотипів, – «vitamaxima» лицарського типу і «vitaminima» плебея, «прекраснодушного хуторянина». Ідеологію чину, вольові й державницькі устремління раси репрезентує опозиційний до образу Ладики образ безіменного запорозького сотника, що раптово з'явився на порозі його хоромів. Запорожець одним рухом змів зі столу обрус з багатими наїдками. Обурені вигуки господаря і його гостей губляться, гаснуть у могутній риторичній простих слів представника ордену, еліти раси: «*Отчизни, матки нашої України то голос, не мій [...] Він вас кличе, мосціпанове*» [2, с. 134]. Липа адресував ці слова не лише своїм сучасникам...

У романі Ю. Липи також розкрито «традиції московської політичної культури», за яких всюдишність деспотичної влади, що насиллям, підозрою і жахом зависла, як «густі випари болота і юхти», над столицею, виразно присутня на всіх рівнях життя московитів. Показуючи жорстокість і насильство як ознаки та засоби московської влади на всіх її рівнях, а відтак – і неодмінного атрибуту стилю життя московитів, автор використовує натуралістичні образи. Описуючи площу тортур та підземні каземати, він вдається до барокового натуралізму, тому сторінки його роману перегукуються з описом мук святих страстотерпців. Жахлива й огидна картина тортур у вежі, що відкрилася сміливому Трембецькому, який зважився спуститися з п'яним охоронцем у підземелля найбільшої кремлівської катівні, ілюструє специфіку московської «правової системи», із якої органічно випливає й більшовицька ідея рівності: у підземеллі, приречені на страшну голодну смерть, однаково конають злочинці й невинні, бояри й слуги, царські люди й чужинці, які прибули з посольствами європейських держав.

На вияскравлення «історіософем державницьких ідей», ствердження історичного оптимізму щодо майбутнього України в романі «працює» жанрово-композиційна специфіка, авторська стратегія побудови сюжету. Навіть особливості часопросторових координат, у межах яких реалізується пригодницький сюжет у романі «Козаки в Московії», нагадує бароковий циклічно заокруглений час: графічне відтворення руху мандрівників у неznані землі й повернення їх в Україну нагадує коло, найзначимішими його точками є Данциг (у романі згадано, що туди мандрівники вирушили з рідного Сокольцевого хутора), Москва, мертве місто Арбухім, знову український хутір (лише на цей раз – помістя Ладики) і Чи-

гирин. Ця проста схема дає можливість зрозуміти задум автора: покинувши рідну землю й спрямувавши спершу свої зусилля в окцидент (той же Данциг), персонажі проходять випробування «московським ідеальним пеклом» (С. Андрусів), шукають неіснуючий скарб, щоб зрозуміти, що найбільший скарб – їхня власна земля, їхнє призначення як частини нації. Однак на шляху до рідного хутора вони прощаються з «пораженчеством» хуторянської філософії й у Чигирині вповні досягають власну лицарську сутність і призначення.

Обравши для реалізації власних історіософських ідей стиль необароко та втіливши його в жанрі авантюрно-пригодницького роману, написаного на історичному матеріалі, змусивши читачів разом із персонажами твору пройти всі рівні «ідеального московського пекла», Юрій Липа прагнув відкрити для них самоцінність українців як нації, спонукавши і їх до самопізнання й поцінування власних духовних скарбів, закликав відмовитись від ідей «пораженчества», які руйнують цілісність нації.

Якщо у романі підґрунтям сюжету, ідейно-художньої скерованості стали зацікавлення автора в добу барокової, то його драматургія (як і поезія) темами, мотивами, образами, корениться в Середньовіччі, в готиці. У драматичних поемах «Корабель, що відпливає» (1923), «Троянда з Єрихону» (1925), «Бенкет» (1926), «Поєдинок» (1927) на тлі середньовічних замків, венеційських каналів відбувається «вічний» двобій між сповідниками честі, високих ідеалів лицарства і мерзотниками. Однак за такими сценами прочитується апеляція Ю. Липи до тодішньої ситуації в Україні, до трагічного фіналу національно-визвольних змагань і їхніх учасників. Так, герой драматичної поеми «Вербунок» (1927) – українець, змушений покинути батьківщину, сповнений рішучості продовжити боротьбу, навіть прийняти «смерть для Нації життя». Власне, подібна доля була й у самого письменника.

Висновки. Ідейно-художні доміанти творчості Юрія Липи виразно детерміновані його світоглядними переконаннями, виявленими як у текстотворенні, так і в життєтворенні. Закоріненість світоглядно-естетичних позицій Ю. Липи – поета, прозаїка, публіциста, перекладача, драматурга у «відчутті середньовічності» (Є. Маланюк), зорієнтованість на цінності європейського лицарства з його чільними доміантами честі, мужності, вірності у служінні, відданості Вищому ідеалові, Богові – ці моральні імперативи суворої доби зазвучали уже в його перших поезіях, ними пронизані як ранні збірки «Світлість» і «Суворість», так і твори пізнішого періоду. Крізь усю творчість митця проходить поетично втілений принцип середньовічної духовної аристократії: «Богові моя душа, отчизні – життя, а честь – вже моя». У прозових творах митця (збірка новел «Нотатник», роман «Козаки в московії») образ середньовічного

лицаря набуває виразних рис українського лицарства – борців за державність рідної землі. Якщо поезія і драматургія Юрія Липи темами, мотивами, образами переважно кореняться в Середньовіччі, в готиці, то історичний роман «Козаки в московії», стилізований під давню книжну українську мову, виявив генетичну спорідненість Липиною стилю із добою добою бароко. Такі стильові риси привносили в його творчість історичний дух героїчного минулого, єднали українську літературу з європейською культурною традицією. Погляди Ю. Липи на минуле й «будучину» українського народу вирізнялися оптимізмом і вірою в могутній духовний потенціал, притаманний ментальності українців, та цілісність нації.

Отже, цілісний аналіз творчості Ю. Липи крізь призму біографічного синергену, його світоглядних засад засвідчив, що світоглядні домінанти письменника, заманіфестовані в його публіцистичних працях («Призначення України», «Бій за нашу українську літературу»), виявлені в його життєдіяльності під знаком високої мети, детермінують ідейно-художні особливості його творчості. Віра в майбутнє України, піднесення до рівня Ідеалу борців за державність, розуміння генетичної єдності української культури із європейською, «поетика учасника» – ці чільні первні безпосередньо визначають змістові й поетикальні риси його творчості.

Література

1. Гординський С. Проблема української стихії. З приводу «Нотатника» Юрія Липи / Гординський Святослав. На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади. Львів: Світ, 2004. С. 161-165.
2. Липа Ю. Козаки в Московії: [історичний роман. Новели]. Львів: Червона Калина, 1995. С. 182-229.
3. Липа Ю. Призначення України. Львів: Червона калина, 1995. 454 с.
4. Мейзерська Т. «Призначення України» Юрія Липи: проблема державності і міфологізація історії. *Творчість Юрія Липи в культурно-історичному контексті ХХ століття: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Одеса, 27-28 квітня 2000 р.)*. Одеса: Астропринт, 2000. С. 16-22.
5. Мафтин Н. У пошуках «Grand» стилю: західноукраїнська та еміграційна проза міжвоєнного двадцятиліття. Івано-Франківськ: ЛІК, 2011. 336 с.
6. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: парадигма Реконквісти. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. С. 144-176.

7. Маланюк Є., Липа Ю. Книга спостережень. Київ, 1997. 284 с.
8. Руснак І. Повість Юрія Липи «Рубан». *Липа Юрій: Голос доби і приклад чину: зб. наук. праць*. Львів, 2001. С. 126-135.
9. Хижняк І. Про концепцію національної ідеї у творчості Юрія Липи / *Творчість Юрія Липи в культурно-історичному контексті ХХ століття: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Одеса, 27-28 квітня 2000 р.)*. Одеса: Астропринт, 2000. С. 22-28.
10. Хорковський Р. Основні ідеї Драгоманова, Липинського, Донцова і Липи. *Липа Юрій: Голос доби і приклад чину: зб. наук. праць*. Львів, 2001. С. 359-368.
11. Хороб С. Драматургія Західної України і діаспори 20-30-х рр.. ХХ ст. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 192 с.
12. Череватенко Л. «... І тим мечем нашим гострим утвердимось / Липа Ю. Козаки в Московії: [роман із XVII століття]. 4-те вид. К.: Видавництво імені Олени Теліги; журнал "Дніпро", 2000. С. 3-10.

IDEOLOGICAL AND ARTISTIC DOMINANTS OF YURIY LYPA'S CREATIVITY

Nataliia Maftyn

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76015, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;
e-mail: natalimaftyn@gmail.com*

The article analyzes the work of Yuriy Lypa through the prism of biographical synergism, in particular, the service to Ukraine as the dominant factor in his life creation and text creation; the main ideological and artistic features of his work are determined.

Synthetic research of Yuriy Lypa's work attests: the ideological and artistic dominants of Yuriy Lypa's work are clearly determined by his worldview convictions, revealed both in text creation and in life creation. The rootedness of the worldview and aesthetic positions of Yuriy Lypa, a poet, prose writer, publicist, translator, dramatist in the "feeling of the Middle Ages" (Ye. Malaniuk), orientation towards the values of European chivalry with its prominent dominants of honor, courage, faithfulness in service, devotion to the highest ideal, to God – these moral imperatives of a strict age were already heard in his first poems, they permeated both the early collections "Lightness" and "Severity" and the works of the later period. The poetic principle of medieval spiritual aristocracy runs through the entire artist's work: "My soul belongs to God, my life – to my country, and honor is already mine." In the artist's prose works (the collection of short stories "Notatnyk" ("The Note-

book"), the novel "Cossacks in Moscow"), the image of a medieval knight acquires distinctive features of Ukrainian chivalry – fighters for the statehood of their native land. If the themes, motifs, and images of Yurii Lypa's poetry and dramaturgy are mainly rooted in the Middle Ages, in the Gothic, the historical novel "Cossacks in Moscow" is stylized according to the ancient literary Ukrainian language, revealed the genetic kinship of Lypa's style with the Baroque era. Such stylistic features brought to his work the historical spirit of the heroic past, united Ukrainian literature with the European cultural tradition. Yurii Lypa's views on the past and "future" of the Ukrainian people were distinguished by optimism and faith in the powerful spiritual potential inherent in the mentality of Ukrainians and the integrity of the nation.

Faith in the future of Ukraine, elevation to the level of the ideal of the fighters for statehood, understanding of the genetic unity of Ukrainian culture with the European culture, "participant poetics" – these prominent ideas directly determine the content and poetic features of his work.

Key words: *Biographical synergism, ideological and artistic dominants, style, historiosophical ideas, cultural system, psych type, neo-baroque, Gothic, "character test" novella, lexical and stylistic spectrum.*